

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA XAVFSIZ XULQ-ATVOR
KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH****Ismoiljon Raxmonov Alisher o'g'li****Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti****Pedagogika va nazaryasi tarixi kafedrası tayanch doktoranti****E-mail: irakhmonov94@gmail.com****Tel. 94-907-21-21****<https://doi.org/10.5281/zenodo.10430082>**

Annotatsiya: Boshlang'ich sinf o'quvchilariga xavf-xatarlar haqida yetarli darajada tushunchalarga ega bo'lish va undan himoyalalanish usullarini o'rgatish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Shubhasiz, uzoq vaqt davomida o'quvchi oilada va maktabda bo'ladi, shuning uchun o'quvchilarni hayot xavfsizligi sohasiga oid masalalarga o'rgatish, ya'ni ularda xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish uchun ta'lim tizimining roli va mas'uliyati ortib bormoqda.

Tayanch so'zlar: Xulq-atvor, xavf-xatarlar, xavfsiz xulq-atvor.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi o'z mustaqilligiga erishgandan so'ng siyosiy- iqtisodiy va ijtimoiy munosobatlarni isloh qilishni bozor iqtisodiyotiga o'tishni boshlash bilan birga milliy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan mustaqil siyosatni yaratish va uni amalga oshirish siyosatini boshladi. Bu siyosat dunyodagi rivojlangan mamlakatlar tajribalariga tayangan holda aholi va hududlarni turli favquloddagi vaziyatlardan muhofaza qilish masalalariga qaratilgan. Fuqaro muhofazasi zamon taqazosi bo'lib, dunyoda yuz berayotgan tabiiy ofatlar, halokatlar va boshqa favqulodda vaziyatlardan muhofaza tizimini yaratish va takomillashtirib borishni talab qilmoqda. O'quvchilarni turli tabiatdagi xavf-xatarlardan asrash bilan bog'liq murakkab va muhim vazifalarni hal etishning, jamiyatimiz va davlatimiz oldidagi bu vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish hisoblanadi.

Yurtimizda yosh avlodga ayniqsa, boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar xavfsizligiga talablarni kuchaytirmoqda. Shubhasiz, bolaning hayot faoliyati xavfsizligi uchun birinchi navbatda oila mas'uldir. Biroq, uzoq vaqt davomida o'quvchi maktabda bo'ladi, shuning uchun o'quvchilarni hayot xavfsizligi sohasiga oid masalalarga o'rgatish, ya'ni ularda xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish uchun ta'lim tizimining roli va mas'uliyati ortib bormoqda.

Insoni xulq-atvor qobiliyatlarini xususiyatlarini shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Xulq-atvor normalari to'g'risidagi bilimlar asosida shakllanadi va mashqlar bilan mustahkamlanadi. Xulq-atvor ko'nikmalari xatti-harakatlarning takrorlash orqali bolada to'g'ri xatti-harakatlar ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI. Quyidagi olimlar fikricha, (E.I. Boyko, S.A. Boroday, S.Yu. Golovin, F.N. Gonobolin, V.V. Davydkina, R.G. Dobryanskaya, A.N. Leontyev, S.L. Rubinshteyn, M.I. Stankin, V.N. Chulaxov va boshqalar) ko'nikmalar ongli faoliyatning avtomatlashtirilgan tarkibiy qismlari sifatida, uni amalga oshirish jarayonida ishlab chiqilgan bo'lib, inson faoliyatining deyarli barcha turlariga kiradi va ularning mutlaq ko'p qismini tashkil qiladi. " Biz bajaradigan harakatlar xulq-atvorning o'ziga xos mutlaqo mustaqil shakli emas, balki uning tarkibiy qismi yoki mexanizmi bo'lib, u insonda tarixiy shartli motivatsiyaga ega bo'lgan ongli xatti-harakatlarning yuqori shakllari asosida qurilgan". Insonning xavfsiz xulq-atvori ko'nikmalarini shakllantirish muammosi olimlar va o'qituvchilarning nuqtai

nazarida bo'lgan "xavf", "xavfsizlik", "xavfli xulq-atvor", "xavfsiz xulq-atvor" tushunchalarini ochib beruvchi masalalar bilan chambarchas bog'liqdir.

I.K. Toporov "xavf" tushunchasini shunday izohlaydi: "Ma'lum sharoitlarda insonga qandaydir zarar yetkazishi va yetkazishi, jarohatlar va kasalliklarga olib kelishi mumkin bo'lgan narsalar, predmet va hodisalar odatda xavf deb ataladi" olimlarning fikriga ko'ra, insonga xavf-xatarlarni tan olish va undan himoyalaniş usullarini o'rgatish ko'nikmalarini shakllantirishdan iboratdir.

Xavfsizlik ko'nikmalarini shakllantirishni muammosini bilish darajasi→ umum ta'lim muassasasida kichik yoshdagi maktab o'quvchilarini boshqarish, bizning fikrimizcha, uni sinfdan tashqari ishlar orqali ta'lim maydonini kengaytirish doirasida yanada ko'rib chiqishni talab qiladi. Shunday qilib, ob'ektiv ehtiyoj o'rtasidagi ziddiyat, boshlang'ich sinf o'quvchilarining xavfsizlik ko'nikmalarini o'z-o'zini himoya qilish vositasi sifatida va bu ko'nikmalarni ta'lim muassasalarida, ayniqsa sinfdan tashqari ishlarda rivojlantirish jarayonini tashkil etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalarni ishlab chiqish lozim "Umumiy o'rta ta'lim muassasasida sinfdan tashqari ishlar jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining xavfsiz xulq-atvori ko'nikmalarini shakllantirish".asosi hisoblendi.Xavfsiz xulq-atvorning asosiy xususiyatlari, quyidagilardir: inson xatti-harakatlarining ijtimoiy motivlari; atrof-muhitga hurmat; xavfsiz hayotni ta'minlashning barcha sohalarida savodxonlik; odamlarni tashqi manbalardan kelib chiqadigan tahdidlaridan himoya qilish ko'nikmalarining mavjudligi. Shaxsning →xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini rivojlantirish. har xil sharoitlarda: suniy, tabiiy, maishiy sharoitlarda insonning xavfsiz xulq-atvori ko'nikmalarini ko'rib chiqish mumkin. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish uchun va foydalanishga katta imkoniyatlar mavjud.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida sinfdan tashqari mashg'ulotlarida bilvosita dars bilan bog'liq bo'lib, maktab o'quv dasturini o'rganishdan bo'sh vaqtlarida amalga oshiriladi. Bular to'garaklar, sinfdan tashqari mashg'ulotlar, sport seksiyalari, individual san'at darslari, texnik ijodkorlik, qondirish uchun mo'ljallangan,o'quvchilarning turli xil qiziqishlarini va mustaqillikka intilishlarini yaratish →o'zlari tanlagan har qanday ta'lim faoliyati.

Hozirda kunda →zamonaviy ta'limning asosiy vazifasi o'quvchilarni xavfsiz hayotga tayyorlashdir va har bir maktabdagi o'quv jarayonining ajralmas qismi xavfsiz hayot uchun ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayoni bo'lishi kerak.→

Umumiy o'rta ta'lim muassasasida ishlash jarayonida kichik yoshdagi o'quvchilarning xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish samaradorligini ta'minlaydigan pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash, asoslash va eksperimental tekshirish;usulalrini ishlab chiqish lozim.

Umumta'lim muassasasida sinfdan tashqari ishlar jarayonida kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining xavfsiz xulq-atvori ko'nikmalarini shakllantirish bosqichlari aniqlandi: 1 bosqich - axborot; 2-bosqich - motivatsion; 3-bosqich - trening;

Umumiy o'rta ta'lim muassasasida ishlash jarayonida kichik yoshdagi o'quvchilarning xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish modeli, u quyidagilarni o'z ichiga oladi: kichik yoshdagi o'quvchilarning xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini rivojlantirishning maqsadi, bosqichlari, asosiy yo'nalishlari, shakllari va usullari.

Kichik yoshdagi o'quvchilarning xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish mezonlari:

- kognitiv, kichik yoshdagi o'quvchilarning xavf-xatarlar, xavfsiz xatti-harakatlar ko'nikmalari, xavf-xatarlarning oldini olish haqida bilimga ega ekanligini aks ettiruvchi;

- yosh o'quvchilarning inson hayotidagi xavf-xatarlarga hissiy va ongli munosabatini aks ettiruvchi hissiy va qadriyatlar;
- xulq-atvor, kichik yoshdagi o'quvchilar tomonidan xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarining namoyon bo'lishini, tabiatda, uyda, ko'chada xavf-xatar paytida harakatlarni sifatli bajarish, uni bartaraf etish va oldini olish.

TAHLIL VA NATIJALAR. Yoshlarda xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish samaradorligi-umum o'rta ta'lim maktablarida ishlash jarayonida maktab o'quvchilarimizning

Qaror quyidagi pedagogik shartlar bilan ta'minlanadi:

- kichik yoshdagi maktab o'quvchilarini yosh xususiyatlari va rivojlanishning individual sur'atlari asosida xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish jarayoniga jalb qilish;
- xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirishda o'qituvchilarning kichik yoshdagi o'quvchilar bilan sinfdan tashqari ish jarayonini tashkil etishga tayyorligi;
- xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirishni pedagogik qo'llab-quvvatlash kompleksini amalga oshirish;
- xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha pedagogik faoliyatni dasturiy va uslubiy ta'minlash.

Xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini rivojlantirish zarurati inson hayoti va sog'lig'ini saqlashning ajralmas shartidir. Salomatlik holati odamlarning turmush tarziga, sog'lom muhitga va undagi inson xatti-harakatlariga bog'liq. Elementar xavfsizlik qoidalariga rioya qilmaslik, birinchi navbatda, ijtimoiy jinoiy, maishiy va ijtimoiy-texnogen xarakterdagi holatlarda jarohatlar sezilarli darajada oshishiga olib keladi. Shu munosabat bilan har qanday ta'lim muassasasining har bir o'quvchisi xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini egallashi zarurligi aniq. Bu muammoni hal etish oilaviy tarbiya sharoitida ham, umum o'rta ta'lim muassasalarida maktab o'quvchilarini o'qitish va tarbiyalash jarayonida amalga oshirishi mumkin.

XULOSA. Bizning fikrimizcha, maktab o'quvchilarida xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish nisbatan yaxlitlik, mustaqillik va o'ziga xoslik bilan ajralib turishi kerak.

Shuni ta'kidlash kerakki, ko'nikmalar ko'pincha taqlid qilish yoki shartli reflekslarni rivojlantirish orqali, balki sinov va xato orqali shakllanadi va sinovlar sonining ko'payishi bilan xatolar kamroq va kamroq bo'ladi. Asosan, bu kashfiyot urinishlari va tanlovni o'z ichiga olgan mexanizm. Inson muayyan harakatni bajarishga harakat qiladi, uning natijasini nazorat qiladi. Muvaffaqiyatli harakatlar, asosli yo'riqnomalar va tartibga solish usullari asta-sekin tanlanadi va birlashtiriladi. Shunday qilib, malaka ongli ravishda avtomatlashtirilgan harakat sifatida paydo bo'ladi va keyin harakatni bajarishning avtomatlashtirilgan usuli sifatida ishlaydi.

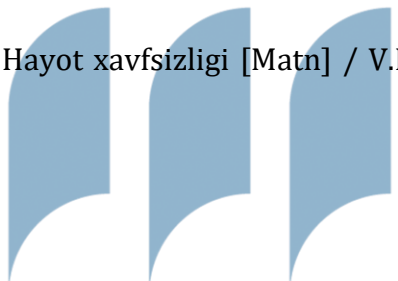
Bu xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida ayniqsa muhimdir. Xavfsiz xulq-atvor ko'nikmalari shakllanishining dastlabki bosqichlarida ham ongli harakat sifatida amalga oshiriladi: o'quvchi nima uchun, nima uchun va nima qilish kerakligini yaxshi biladi va tushunadi, shu bilan birga maqsad haqida alohida e'tibor beriladi. bajarilgan harakatlar, harakatlarning o'z shakllari, usullari va mazmunini ongli ravishda tanlash.

Harakatlarning doimiy takrorlanishi natijasida shartli refleksli aloqalar tizimlari shakllanadi. Bunday yaxshi rivojlangan shartli reflekslar zanjiri dinamik stereotip deb ataladi. Hayotning tabiiy sharoitida dinamik stereotipning shakllanishi turli ko'nikmalarning, inson xatti-

harakatlarining ma'lum bir tizimini, bizning holatlarimizda xavfsiz xulq-atvorning rivojlanishiga asoslanadi.

References:

1. Anastasova, L.P., Izhevskiy, P.V., Ivanova, N.V. Hayot xavfsizligi asoslari [Matn]: boshlang'ich maktabning 1-2-sinf o'quvchilari uchun "Atrofimizdagi dunyo" kursi bo'yicha darslik / L.P. Anastasova, P.V. Izhevskiy, N.V. Ivanova. -M.: Ma'rifat, 2002. - 141 b.
2. Anastasova, L.P., Izhevskiy, P.V., Ivanova, N.V. Hayot xavfsizligi asoslari [Matn]: boshlang'ich maktabning 1-2-sinf o'quvchilari uchun "Atrofimizdagi dunyo" kursi bo'yicha darslik / L.P. Anastasova, P.V. Izhevskiy, N.V. Ivanova. -M.: Ma'rifat, 2002. - 141 b.
3. Belov, SV. "Hayot xavfsizligi bo'yicha asosiy tushunchalar, atamalar va ta'riflar" mavzusidagi "Mutaxassislikka kirish" fanidan taxminiy ma'ruza [Matn] / SV. Belov // Hayot xavfsizligi. -2002 yil. -3-son. -S. 37-43.
4. Berseneva, T., Melnikova, T., Osokin, A. "Hayot xavfsizligi asoslari" kursini o'qitishda innovatsion texnologiyalar
5. Bondin, V.I., Lysenko A.V. Hayot xavfsizligi [Matn] / V.I. Bondin, A.V. Lisenko. - Rostov-na-Donu: Feniks, 2003. - 351 p.

INNOVATIVE
ACADEMY